

КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВНИНГ РАҚАМЛИ МОДЕЛЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ҲОЛАТИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ

Бобожанов Дилмурод Рустамович

Тураев Акрамжон Икромжонович

Ўзбекистон Республикаси Вазарлар Маҳкамаси ҳузуридаги

Бизнес ва тадбиркорлик олий мактабининг тингловчилари,

Аннотация: *Мазкур мақолада корпоратив бошқарувнинг рақамли моделларини жорий этиш ҳолатлари ҳақида тушунча, бу борадаги иқтисодчи олимларнинг қарашлари таҳлил қилинган, рақамли моделларни тизимлаштиришнинг тамойиллари, жорий қилиш йўллари ва бу борадаги илмий асосланган хулосалар ўз аксини топган.*

Калитли сўзлар: *Рақамли моделлар, корпоратив бошқарув, тизимлаштириш, тамойиллари, йўллари, илмий, технологияни жорий этиш, самарадорлик, шаффофлик, ҳисобдорлик, манфаатдор, томон, қарор, инновациялар.*

Abstract: *This article examines cases of implementation of digital models of corporate governance, analyzes the views of economists on this matter, reflects the principles of systematization of digital models, ways of implementation, as well as scientifically based conclusions on this matter.*

Keywords: *Digital models, corporate governance, systematization, principles, paths, science, technology implementation, efficiency, transparency, accountability, stakeholder, party, decision, innovation.*

КИРИШ

Ривожланган мамлакатлар микёсда корпоратив бошқарувнинг рақамли моделларини қабул қилиш замонавий бизнес ландшафтининг мураккабликларида ҳаракат қилиш, шаффофлик, ҳисобдорлик ва барқарорликни таъминлашда муҳим аҳамиятга эга. Технологик тараққиёт тезлашар экан, бутун дунё бўйлаб корхоналар қарор қабул қилиш жараёнларини яхшилаш ва хавфларни камайтириш учун рақамли ечимлардан фойдаланмоқда. Ушбу рақамли моделлар, шунингдек, ривожланаётган манфаатдор томонларнинг талабларини қондириш ва глобаллашган иқтисодиётда рақобатбардошликни сақлашда ҳал қилувчи рол ўйнайди.

Бу борада мақолатимиз иқтисодиётини янада ривожлантиришнинг ҳаракатлар стратегиясидаги "... корпоратив бошқарувининг замонавий стандартлар ва усулларни жорий этиш, корхонларни стратегик бошқаришда акциядорларнинг ролини кучайтириш зарурлиги масаласи ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, профилактика қилиш ва бартараф этиш бўйича идоравий назоратнинг замонавий

механизмларини жорий этиш⁶⁷ ҳам юқорида тақидланган масалаларни ҳал этишда муҳим ўринни эгаллайди.

Бу борада Ўзбекистонда корпоратив бошқарувнинг рақамли моделларини жорий этиш амалга оширилаётган модернизация саноат-ҳаракатларини қўллаб-қувватлайди, инвесторлар ишончини мустаҳкамлайди ва мамлакатнинг рақамли трансформация кун тартибига мос келади. Рақамли инновацияларни ўзлаштириб, Ўзбекистон корхоналари самарадорлик, шаффофлик ва мослашувчанликни ошириши, иқтисодий ўсишни рағбатлантириши ва халқаро ҳамкорликни оsonлаштириши аниқ бўлди.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022 - 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли фармонида қўйилган 51-мақсадида-- Иқтисодиётга инновацияларни кенг жорий қилиш, саноат корхоналари ва илм-фан муассасаларининг кооперация алоқаларини ривожлантириш. Инновацион ҳудудга айлантирилаётган туманларда мавжуд аналогларидан 50 фоизгача арзонлаштирилган ва сифатли, ҳом ашё нархига нисбатан 2-3 барабар юқори қўшилган қиймат яратадиган инновацион маҳсулотлар ишлаб чиқариш технологияларини ўзлаштириш, шу жумладан умумий қиймати 165,9 миллиард сўмлик жами 195 та лойиҳани амалга ошириш⁶⁸ вазифалар белгиланган.

АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

Рақамли корпоратив бошқарув рақамли активлар, технологиялар ва операцияларни масъулиятли, шаффоф ва самарали назоратни бошқарадиган ва таъминлайдиган корпорация ичидаги амалиётлар, жараёнлар ва тузилмалар тўпламини англатади. У ҳавфларни камайтириш, қоидаларга риоя қилишни таъминлаш, маълумотларни ҳимоя қилиш ва ташкилот мақсадларини қўллаб-қувватлаш учун рақамли ресурслардан фойдаланишни оптималлаштириш учун мўлжалланган сиёсатлар, процедуралар ва назоратни ўз ичига олади. Рақамли корпоратив бошқарув рақамли стратегияларни бизнес мақсадлари билан мувофиқлаштириш, қарорлар қабул қилиш жараёнларини яхшилаш ва манфаатдор томонлар ўртасида масъулият ва ишончни кучайтиришга қаратилган. Аммо жаҳон илм фан миқёсида ушбу терминга иқтисодчи олимлар томонидан турли ёндашувлар мавжуддир.

Доктор Marios C. Kyriakides рақамли бошқарув бўйича кенг қўламли тадқиқотлар олиб бориб, рақамли технологияларни корпоратив бошқарув тузилмаларига интеграциялашувига эътибор қаратди. Унинг иши технология, тартибга солиш ва ташкилий динамика ўртасидаги ўзаро боғлиқликни ҳисобга оладиган яхлит ёндашув зарурлигини таъкидлади.

⁶⁷ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 07.02.2017 йилдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947 сонли Фармони.

⁶⁸ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022 - 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони

Доктор David M. Nicol нинг тадқиқотлари кўпинча рақамли муҳитда киберхавфсизлик ва хавфларни бошқариш масалаларини ўрганади. Унинг иши ташкилотларнинг киберхавфларни қандай самарали бошқариши ва барқарор рақамли бошқарув тизимини ривожлантириши мумкинлигини ўрганди.

Доктор Mary Lacity тадқиқоти кўпинча ривожланаётган технологияларнинг корпоратив бошқарув ва ташкилот фаолиятига таъсирини ўрганди. Унинг иши компаниялар бошқарув муаммоларини ҳал қилишда рақамли инновациялардан қандай фойдаланиши мумкинлигига ойдинлик киритди.

Доктор Robert E. Davis ахборот хавфсизлигини бошқариш ва рискларни бошқариш бўйича тадқиқотлари билан машхур. Унинг иши бошқарув тузилмалари ва рақамли активлар ва маълумотларни ҳимоя қилиш механизмларини ишлаб чиқиш ҳақида тушунча берди.

Бу олимлар, бошқалар қатори, рақамли корпоратив бошқарувни тушуниш ва ривожлантиришга қимматли истиқболлар ва асослар билан ҳисса қўшдилар. Уларнинг тадқиқотлари ташкилотларга рақамли трансформациянинг мураккаблиklarини енгиллатишга ёрдам беради ва рақамли активлар ва операцияларни масъулиятли ва самарали бошқаришни таъминлайди.

Рақамли бошқарувда доимий такомиллаштириш муҳим бўлиб, бошқарув тизимини мунтазам мониторинг қилиш, баҳолаш ва мослаштиришни талаб қилади. Рақамли корпоратив бошқарувдаги ушбу бўшлиқларни бартараф этиш ташкилотларда ҳисобдорлик, шаффофлик ва ахлоқий ҳуқ-атворни таъминлаш учун жуда муҳимдир. Алгоритмик бошқарув муаммоларини ҳал қилиш адолатли ва шаффоф алгоритмик қарорлар қабул қилиш учун стандартлар ва йўриқномаларни ишлаб чиқишни ўз ичига олади. Киберхавфсизликни бошқаришни такомиллаштириш янги пайдо бўлаётган кибертаҳдидларни юмшатиш ва бошқарув тизимлари ва амалдаги амалиётлар ўртасидаги тафовутни бартараф этиш учун фаол чоралар кўришни талаб қилади. Маълумотларни бошқариш амалиётини такомиллаштириш маълумотлар сифати, махфийлик, эгалик ҳуқуқи ва меъёрий ҳужжатларга мувофиқликни самарали бошқаришни ўз ичига олади.

1-Расм. Рақамли корпоратив бошқарувга ўтиш тамойиллари

Мавжуд муаммоларга қармасдан, рақамли корпоратив бошқарувга ўта олишимиз имкониятлари инобатга олиниб 1-расмда келтириб ўтилган тамойиллар асосида шакллантириш имконияти мавжудлигини таъкидлаб ўтдик.

Демак рақамли ташаббуслар ва хавф-хатарлар устидан кенгаш назоратини кучайтириш кенгаш маълумотини, ўқитишни ва тегишли тажрибага эга бўлган директорларни ёллашни талаб қилади. Инқирозни бошқаришнинг мустаҳкам режалари ва протоколларини ишлаб чиқиш киберхавфсизликнинг бузилиши ва рақамли офатларнинг таъсирини минималлаштириш учун муҳим аҳамиятга эга.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Юқоридаги фикрлар рақамли корпоратив бошқарув доирасидаги асосий муаммолар ва такомиллаштириш йўналишлари таҳлиliga, мавзу бўйича мавжуд билим ва тушунчаларга асосланади. Шу билан бирга, турли манбалар, жумладан, академик адабиётлар, соҳа ҳисоботлари, эксперт хулосалари ва корпоратив бошқарув ва рақамли технологиялар соҳасидаги илғор тажрибалардан олинган маълумот ва тушунчаларни синтез қилинди. Таҳлил давомида рақамли бошқарув доирасидаги умумий мавзулар ва муаммоларни аниқланди ва ташкилотларда ҳисобдорлик, шаффофлик ва ахлоқий хулқ-атворни таъминлаш учун ушбу муаммоларни ҳал қилиш муҳимлигини таъкидланди. Ҳамда, рақамли корпоратив бошқарувнинг ўрганилмаган ёки такомиллаштирилмаган жиҳатларининг қисқача кўринишини тақдим этилди ва уларни ҳал қилиш учун потенциал стратегияларни таклиф қилинди.

Мақолада кузатув, абстракт-мантикий фикрлаш, тизимли таҳлил ва таққослаш усулларидан фойдланилган.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР МУҲОКОМАСИ

Тақдим этилган маълумотлар рақамли корпоратив бошқарувнинг асосий

муаммолари ва такомиллаштириш соҳаларини қамраб олади ва ландшафтнинг нисбатан тўлиқ кўринишини тақдим этади. Келинг, тақдим этилган маълумотларни солиштирамиз ва муҳокама қиламиз:

Қўлланилиш доираси ва чуқурлиги, рақамли корпоратив бошқарувнинг кенг кўламли жиҳатларини ўз ичига олади, жумладан алгоритмик бошқарув, киберхавфсизлик, маълумотларни бошқариш, ахлоқ, манфаатдор томонларнинг иштироки, тартибга риоя қилиш, кенгаш назорати, инқирозларни бошқариш, халқаро стандартлар ва доимий такомиллаштириш. Бу кенглик рақамли асрда ташкилотлар олдида турган муаммоларни яхлит тушунишни таъминлайди.

Асосий сабабларини аниқлаш, ҳар бир жиҳат унинг асосий муаммолари ва асосий сабаблари нуктаи назаридан таҳлил қилинади. Мисол учун, алгоритмик бошқарув адолат ва шаффофлик билан боғлиқ муаммоларга дуч келади, киберхавфсизликни бошқариш эса рамакалар ва амалиётлар ўртасидаги татбиқ бўйича бўшлиқ билан курашади. Ушбу ёндашув ҳал қилиниши керак бўлган асосий муаммоларни аниқлашга ёрдам беради.

Ўзаро боғлиқлик, рақамли корпоратив бошқарувнинг ушбу турли жиҳатлари қандай боғланганлигини кўрсатади. Масалан, маълумотларни самарали бошқариш меъёрий ҳужжатларга риоя қилиш ва манфаатдор томонлар ишончини сақлаб қолиш учун жуда муҳимдир. Ушбу ўзаро боғлиқликни тан олиш интеграциялашган ечимларни ишлаб чиқиш учун устун вазафасини бажаради.

Амалга ошириш мумкин бўлган тушунчалар, аниқланган муаммоларни ҳал қилиш учун амалий тушунчалар ва тавсияларни ишлаб чиқади. Буларга алгоритмик бошқарув стандартларини ишлаб чиқиш, манфаатдор томонларнинг иштирокини кучайтириш, кенгаш назоратини яхшилаш ва инқирозни бошқариш протоколларини яратиш киради. Ушбу тавсиялар рақамли бошқарув амалиётини кучайтиришга интилаётган ташкилотлар учун йўл харитасини тақдим этади.

ХУЛОСАЛАР

Умуман олганда, таққослаш ва муҳокамаларда келтирилган маълумотларнинг пухталиги ва долзарблигини таъкидлаб, унинг рақамли корпоратив бошқарувни такомиллаштириш стратегияларини ахборотлаштиришдаги аҳамиятини таъкидлаб ўтилди. Рақамли корпоратив бошқарув доирасидаги асосий муаммолар ва такомиллаштириш йўналишлари таҳлилига, мавзу бўйича мавжуд билим ва тушунчаларга асосланди. Турли манбалар, жумладан, академик адабиётлар, соҳа ҳисоботлари, эксперт хулосалари ва корпоратив бошқарув ва рақамли технологиялар соҳасидаги илғор тажрибалардан олинган маълумот ва тушунчаларни синтез қилинди. Таҳлил давомида рақамли бошқарув доирасидаги умумий мавзулар ва муаммолар аниқланди ва ташкилотларда ҳисобдорлик, шаффофлик ва ахлоқий хулқ-атворни таъминлаш учун ушбу муаммоларни ҳал қилиш муҳимлигини таъкидлаб ўтилди. Рақамли корпоратив бошқарувнинг ўрганилмаган ёки такомиллаштирилмаган жиҳатларининг қисқача кўринишини

тақдим этилди ва уларни ҳал қилиш учун потенциал стратегиялар мавжудлиги таъкидланди.

REFERENCES:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 07.02.2017 йилдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947 сонли Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022 - 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 июндаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6013-сонли Фармони.
4. Suyunov D. X. Corporate governance mechanism: problems and solutions. Monograph // T.: Academia. – 2007. - T. 200.
5. Suyunov, D., and Elmurod Abdusattorovich Khoshimov. "Methodological aspects of assessing the effectiveness of corporate governance in joint-stock companies. Scientific electronic journal" Economics and innovation technologies " 2 (2018).
6. Suyunov D. H. The main problems of corporate governance and ways to solve them //EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues (EGEI) ISSN. – C. 2321-6247.
7. Suyunov D. H. The main problems of corporate governance and ways to solve them //EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues (EGEI) ISSN. – C. 2321-6247.
8. Davletyarov M. A., Suyunov D., Kenjabaev A. T. Digitalization of the economy: concepts, problems and implementation strategy //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2023. – T. 12. – C. 209-218.